

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність проблеми. Вугільна промисловість є галуззю основної спеціалізації господарського комплексу Донецької області. Шахтний фонд Донецької області складається з 63 шахт і шахтоуправлінь, які об'єднані в 11 державних підприємств та 1 вугільну компанію, 12 самостійних шахт, 32 малих підприємства недержавної форми власності, а також 32

збагачувальних фабрики [1, 125]. На вугільну промисловість припадає 10,2% обсягу промислового виробництва в регіоні, 30,0% середньорічної кількості працівників, 24,9% обсягу основних засобів, 23,0% споживання електроенергії [2, 13,31,33,53] (табл. 1), 33,4% інвестицій в основний капітал промислових підприємств області [3, 134].

Таблиця 1. Місце вугільної промисловості в господарстві Донецької області

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Обсяг промислового виробництва, %	15,1	13,2	13,8	10,2
Інвестиції в основний капітал промислових підприємств, млн. грн. (у факт. цінах)	2069,9	2601,9	2416,4	2994,9
У тому числі вугільна промисловість, млн. грн.	–	–	752,0	999,6
Питома вага вугільної промисловості, %	–	–	31,1	33,4
Кількість працівників галузі, %	36,1	31,7	30,6	30,0
Питома вага основних засобів галузі, %	32,6	30,3	29,2	24,9
Споживання електроенергії, %	26,5	25,8	24,4	23,0

Незважаючи на високий рівень ресурсо– та енергоспоживання в галузі, фінансові показники діяльності вугільної промисловості залишаються низькими (табл. 2).

Масштабність і рівень проблем розвитку цього сектора господарства регіону вимагають постійного уточнення стратегічних напрямів і пріоритетів. Як свідчить аналіз, якісні та кількісні показники процесу трансформації вугільної промисловості за останнє десятиріччя могли б бути кращими. Тому дуже актуальним є питання постійного уточнення стратегії її розвитку на основі

довгострокового та короткострокового прогнозування.

Виходячи з цього метою дослідження є аналіз інноваційної складової трансформації вугільної промисловості та розробка рекомендацій щодо уточнення регіональної стратегії її розвитку. Для досягнення поставленої мети визначено і вирішено такі завдання: проведено порівняльний аналіз прогнозів розвитку вугільної промисловості, які здійснено вченими окремих інститутів України виходячи з різних концептуальних засад;

Таблиця 2. Фінансовий результат вугільної промисловості Донецької області

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Фінансовий результат промисловості області, млн. грн.	1449,3	944,3	-231,5	1022,2
Фінансовий результат вугільної промисловості, млн. грн.	-485,5	-567,5	-508,0	-973,5
Питома вага збиткових підприємств загалом по промисловості області, %	42,0	39,4	42,7	41,0
Питома вага збиткових підприємств вугільної промисловості, %	73,7	73,9	77,5	66,2

проаналізовано тенденції трансформації вугільної промисловості Донецької області, враховуючи інноваційну складову;

здійснено аналіз результатів прогнозування техніко-економічних показників вугільного комплексу області до 2015 р.;

розроблено пропозиції щодо формування інноваційної стратегії розвитку вугільної промисловості Донецької області.

Стан проблеми. Вугільна промисловість Донецької області є стратегічним сектором паливно-енергетичного комплексу України, тому що в регіоні сконцентровано половину виробничих потужностей галузі (табл. 3). За даними управління вугільної промисловості Донецької облдержадміністрації, питома вага області з видобутку вугілля в Україні складає 49,3%, випуску енергетичного вугілля – 27,5, для коксування – 74,0%.

Таблиця 3. Виробничі потужності та обсяги видобутку вугілля в Україні і Донецькій області за 1991–2003 рр.

Показники	Роки							
	1991	1995	1997	1999	2000	2001	2002	2003
Виробничі потужності, млн. тонн								
Україна	183,4	129,0	15,4	111,2	109,6	104,1	98,8	95,3
Темпи зростання, %	100,0	70,3	62,9	60,6	59,8	56,8	53,9	52,0
Донецька область	94,1	69,4	59,0	57,6	56,0	55,6	51,6	46,8
Темпи зростання, %	100,0	73,8	62,7	61,2	59,5	59,1	54,8	49,7
Питома вага Донецької області, %	51,3	53,8	51,1	51,8	51,1	53,4	52,2	49,1
Коефіцієнт використання виробничих потужностей, %								
Україна	70,0	63,2	65,4	72,5	72,9	79,6	82,6	84,3
Донецька область	70,1	61,7	71,7	78,3	77,9	76,1	79,5	84,6
Видобуток вугілля всього, млн. тонн								
Україна	128,4	83,8	76,9	81,8	81,0	83,9	82,5	80,3
Темпи зростання, %	100,0	65,3	59,9	63,7	63,1	65,3	64,3	62,5

Донецька область	66,0	42,8	42,3	45,1	43,6	42,3	41,0	39,6
Темпи зростання, %	100,0	64,8	64,1	68,3	66,1	64,1	62,1	60,0
Питома вага Донецької області, %	51,4	51,1	55,0	55,1	53,8	50,4	49,7	49,3

Трансформація попиту на ринку вугілля обумовила суттєві зміни в структурі видобутку вугілля в регіоні. Якщо в Україні у 2000–2003 рр. спостерігається тенденція зниження питомої ваги видобутку коксівного

вугілля з 48,0 до 46,9% і, відповідно, зростання видобутку енергетичного вугілля з 52,0 до 53,1%, то у Донецькій області діє протилежна тенденція (табл. 4).

Таблиця 4. Видобуток коксівного та енергетичного вугілля в Україні за 2000–2003 рр.

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Коксівне вугілля, млн. т	38,9	40,2	39,8	37,7
Темпи зростання до 2000 р., %	100,0	103,3	102,3	96,9
Питома вага Донецької області, %	77,4	76,1	75,9	74,0
Енергетичне вугілля, млн. т	42,1	43,7	42,7	42,6
Темпи зростання до 2000 р., %	100,0	103,8	101,4	101,2
Питома вага Донецької області, %	32,1	26,8	25,3	27,5
Питома вага в загальному обсязі видобутку вугілля:				
коксівного	48,0	47,9	48,2	46,9
енергетичного	52,0	52,1	51,8	53,1

У Донецькій області з 1995 р. спостерігається тенденція зростання питомої ваги видобутку коксівного вугілля і, відповідно, зниження видобутку енергетичного вугілля (рис. 1).

У 2003 р. питома вага Донецької області в видобутку коксівного вугілля в Україні склала 74,0%, а у видобутку енергетичного вугілля – 27,5%.

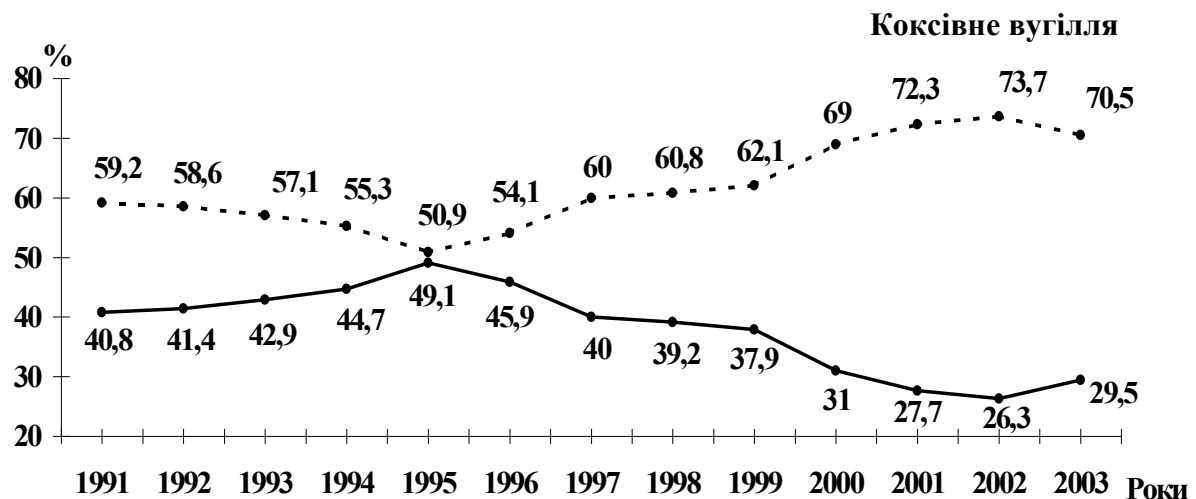
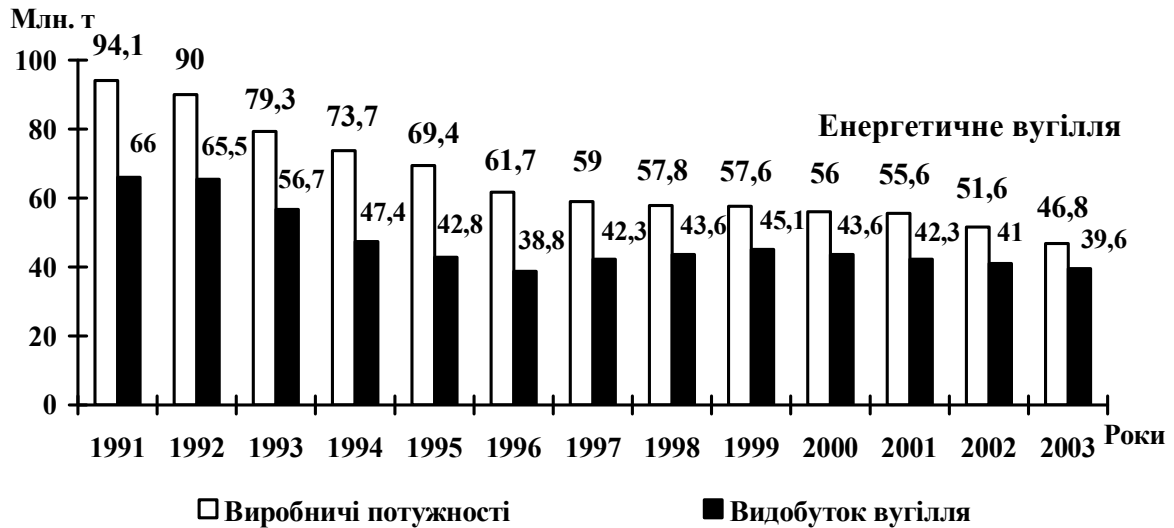

Рис. 1. Питома вага видобутку коксівного та енергетичного вугілля у Донецькій області за 1991–2003 рр.

Згідно з даними управління вугільної промисловості Донецької області тобто на 40,0%, а виробничі потужності – 94,1

облдержадміністрації, за 1991–2003 рр. у Донецькій області обсяги видобутку вугілля знизилися з 66,0 до 39,6 млн. т,

до 46,8 млн. т – на 50,3% (рис. 2). Коефіцієнт використання виробничих потужностей виріс на 14,5%.

Рис. 2. Динаміка виробничих потужностей і обсягів видобутку вугілля в Донецькій області

Як свідчить аналіз спеціалістів управління вугільної промисловості Донецької облдержадміністрації, основними причинами зменшення вуглевидобутку у регіоні в останні роки є невиконання програми проведення гірничих виробок (91,3%) та несвоєчасне введення в експлуатацію вибоїв. Наприклад, у 2002 р. при завданні 171 введено у дію 138 вибоїв [4, 14].

промисловості Донецької області, де 70% основних промислово-виробничих фондів не відповідають сучасним вимогам. Коефіцієнт зносу основних фондів за 2000–2003 рр. збільшився з 31,2 до 35,0%, коефіцієнт оновлення основних виробничих фондів – з 4,3 до 6,4%, а інтенсивності вибуття – з 3,0 до 3,5% [2, 48] (табл. 5).

Незадовільним залишається технічний стан підприємств вугільної

Таблиця 5. Показники використання основних виробничих фондів у вугільній промисловості Донецької області за 2000–2003 рр.

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Вартість основних фондів, млн. грн.	15397,4	15215,2	15131,5	15358,2
Обсяг виробленої вугільної продукції, млн. грн.	3623,1	4006,0	4197,9	4128,9

Фондоозброєність, грн./чол.	53556,2	58385,3	71577,6	85704,2
Фондовіддача, грн./грн.	0,24	0,26	0,28	0,27
Коефіцієнт відновлення, %	4,3	5,1	3,7	6,4
Коефіцієнт інтенсивності вибуття, %	3,0	2,9	2,4	3,5
Коефіцієнт зносу, %	31,2	31,5	33,2	35,0

Як зазначалося на робочому засіданні, яке було присвячено розвитку вугільної промисловості у 2004 р. і перспективам роботи у 2005 р., що відбулося у грудні 2004 р. у м. Донецьку під керівництвом міністра палива та енергетики України С.Б. Тулуба, за минулі роки фізично і морально зношено гірничошахтне обладнання, катастрофічно знизився кадровий потенціал, не вистачає капітальних вкладень, 35 відносно нових шахт працюють наполовину своєї потенційної потужності [5, 2].

Залишається тяжким фінансове становище вугільної промисловості. За даними управління вугільної промисловос-

ті Донецької облдержадміністрації, кредиторська заборгованість вуглевидобувних підприємств на 01.12.2003 р. складала 5,3 млрд. грн. і перевищувала дебіторську у 3,3 раза; на 01.01.2004 р. – 5,1 млрд. грн. (у 3,7 раза); на 01.09.2004 р. – 4,98 млрд. грн. і перевищувала дебіторську заборгованість майже у 5 разів.

Собівартість 1 т готової вугільної продукції постійно перевищує її оптову ціну. При цьому спостерігається тенденція зростання збитковості вугільної промисловості: якщо у 2000 р. собівартість 1 т готової вугільної продукції перевищувала оптову ціну на 13%, то у 2003 р. – на 27% (табл. 6).

Таблиця 6. Собівартість та оптова ціна 1 т готової вугільної продукції у Донецькій області за 2000–2003 рр.

Показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Собівартість, грн.	128,47	163,57	161,84	170,05
Оптова ціна, грн.	113,72	134,39	129,67	133,67
Співвідношення собівартості і оптової ціни, разів	1,13	1,22	1,25	1,27
Збитковість вуглевидобутку, у % до собівартості	-11,48	-17,84	-19,88	-21,39

Складний фінансовий стан вугільної промисловості призводить до соціальної напруженості у колективах, відтоку робочих з видобутку. За 1991–2003 рр. чисельність промислововиробничого персоналу у вугільній промисловості області знизилася з 355,9 до 164,3 тис. чол., або на 53,8% [2, 60] (табл. 7). Згідно з даними управління вугільної промисловості Донецької облдержадміністрації заборгованість з виплати заробітної плати станом на

01.01.2004 р. склала 405,6 млн. грн., на 01.10.2004 р. – 225,3 млн. грн.

Проведений аналіз свідчить про специфічні особливості трансформації вугільної промисловості Донецької області у ринкових умовах. Це потребує пошуків нових резервів економічного зростання та уточнення регіональної стратегії розвитку галузі в контексті державної політики.

Питанням розвитку паливно-енергетичного комплексу у контексті виконання Програми науково-технічного

прогресу регіону до 2020 року постійно приділяється увага на спільних засіданнях Донецької облдержадміністрації, Донецького наукового центру НАН України і Міністерства науки і освіти України, Донбаського наукового центру Академії гірничих наук України [6, 16]. Намічено заходи щодо вдосконалення структури

управління галуззю, оновлення шахтного фонду, введення в дію нових потужностей на діючих шахтах, реформування структури управління процесом ліквідації гірничих підприємств. Особливу увагу приділятиметься соціальному захисту працівників, забезпеченню техніки безпеки та охорони праці.

Таблиця 7. Чисельність промислово-виробничого персоналу і продуктивність праці у вугільній промисловості Донецької області за 1991–2003 рр.

Показники	Роки						
	1991	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Чисельність промислово-виробничого персоналу, тис. чол.	355,9	292,5	235,0	220,6	197,5	172,0	164,3
Темпи зростання до 1991 р., %	100,0	82,2	66,0	62,0	55,5	48,3	46,2
Продуктивність праці одного працівника промислово-виробничого персоналу з видобутку вугілля, т/міс.	17,0	12,7	17,8	18,5	19,7	20,8	21,4
Темпи зростання до 1991 р., %	100,0	74,7	104,7	108,8	115,9	122,4	125,9
Продуктивність праці одного робітника з видобутку вугілля, т/міс.	18,8	14,5	20,3	21,2	22,6	24,7	25,5
Темпи зростання до 1991 р., %	100,0	77,1	108,0	112,8	120,2	131,4	135,6
Продуктивність праці одного робітника на очисних роботах, т/міс.	69,9	59,3	82,1	89,7	95,3	102,5	109,0
Темпи зростання до 1991 р., %	100,0	84,8	117,5	128,3	136,3	146,6	155,9

Результати наукового дослідження. Регіональна стратегія розвитку вугільної промисловості має розроблятися у контексті державної стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу України. Основні шляхи вдосконалення системи державного прогнозування та принципів розробки програм соціально-економічного розвитку сформульовано у програмі “Вугілля України–2005”, програмах “Українське вугілля – 2010” [5,7,8], постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на

період до 2011 року” від 28.07.2004 р. № 967 [9], “Стратегічних напрямках та перспективах розвитку продуктивних сил України” (Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України) [10] та інших прогнозних документах [11,12,13,14,15].

Основою стратегічного курсу розвитку України є реалізація державної політики, спрямованої на структурну перебудову промисловості та перехід на інноваційну модель економічного зростання. Згідно з Указом Президента України “Про Концепцію державної регіональної політики” від 25.05.2001 р. № 341 передбачено “здійснення на

інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу, а також удосконалення механізмів стратегічного державного планування регіонального розвитку, системи загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку” [16, 21,28].

У постанові Кабінету Міністрів України “Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки” від 28.07.2003 р. № 1174 зазначено, що з метою забезпечення прискорення інноваційного розвитку промисловості доцільно розробляти систему комплексного прогнозування її науково-технологічного та інноваційного розвитку [17, 104]. У зв’язку з цим у 2004 р. було прийнято Закон України “Про державні цільові програми” [18] і постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку на 2004–2006 роки” [19].

У вугільній промисловості розробка та реалізація заходів щодо залучення інвестиційних ресурсів на технічне переозброєння, реконструкцію, модернізацію, капітальне будівництво та розвиток інноваційної діяльності вуглевидобувних підприємств є дуже актуальними. Інноваційною діяльністю займається поки що незначна кількість підприємств вугільної промисловості. У 2003 р. підприємствами добувної промисловості Донецької області впроваджено два нових технологічних процеси, у тому числі один маловідходний та ресурсозберігаючий, освоєно два нових види продукції [20, 6]. У 2004 р. кількість інноваційно активних підприємств вугільної промисловості склала 7,4% загальної кількості промис-

лових підприємств. За цей період ними впроваджено три нових технологічних процеси, у тому числі два маловідходних, придбано одну нову технологію.

Витрати на інноваційну діяльність на підприємствах вугільної промисловості Донецької області склали у 2003 р. 10,7 млн. грн., або 1,3% загального обсягу технологічних витрат. У той же час на підприємствах металургії вони склали 37,0% загального обсягу технологічних витрат (298,8 млн. грн.), машинобудування – 17,8% (143,4 млн. грн.), харчової промисловості – 6,6% (53,7 млн. грн.). Питома вага реалізованої інноваційної продукції у вугільній галузі складає 1,8% загального обсягу реалізованої промислової продукції при середньому рівні по промисловості області 3,8% [21, 4, 6; 22, 118, 124].

Однією з причин низького рівня впровадження та освоєння інновацій на сучасному етапі аналітики називають недостатній обсяг капітальних вкладень у технічне переоснащення, реконструкцію та модернізацію вугільних підприємств. Згідно з даними управління вугільної промисловості Донецької облдержадміністрації за 1991–2003 рр. обсяги капітальних вкладень у вугільну промисловість області у порівняльних цінах зменшилися з 2298,0 до 938,8 млн. грн., або на 59,1%, а обсяги капітальних вкладень на 1 т видобутого вугілля – з 34,8 до 23,7 грн., або на 31,9%.

У цих умовах суттєве значення для уточнення регіональної стратегії розвитку вугільної промисловості має підвищення ролі інноваційної складової. Авторами проведено порівняльний аналіз прогнозів показників діяльності підприємств вугільної промисловості Донецької області, які розроблено

спеціалістами Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України [10]; вченими Інституту економіки промисловості НАН України у монографіях: “Розвиток вугільної промисловості в контексті енергетичної стратегії України” [23], “Концептуальні засади науково-технічного розвитку регіону” [24], “Перспективи науково-технічного розвитку регіону: матеріали до

Програми науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року” [25]; у Програмі науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 р. [26].

За прогнозом Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, у 2015 р. порівняно з 2001 р. загальний обсяг видобутку вугілля в Донецькій області збільшиться з 42,3 до 56,6 млн. т, або на 33,8%. Обсяги видобутку коксівного вугілля зростуть з 30,6 до 39,9 млн. т, або на 30,4%, а обсяги видобутку енергетичного – з 11,7 до 16,7 млн. т, або на 42,7%. За цей період питома вага коксівного вугілля у загальному обсязі видобутку вугілля зменшиться з 72,3 до 70,5%, а енергетичного вугілля зросте – з 27,7 до 29,5% [10, 57].

У Донецькій області стратегічною метою визначено формування інноваційної моделі розвитку економіки регіону. Для цього розроблено Програму науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року [26], метою якої є формування інноваційної моделі економіки, прискорене зростання науково-технічного і виробничого потенціалу, сталий розвиток регіону та високий рівень життя населення. Найбільша частка фінансування передбачена для здійснення заходів науково-технічного розвитку у провідних галузях

спеціалізації регіону, а також піднесення рівня розвитку виробничої та соціальної інфраструктури.

За Програмою науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 р. загальний обсяг видобутку вугілля у 2020 р. зросте порівняно з 2001 р. з 42,3 до 56,0 млн. т або на 32,4%. Обсяги видобутку коксівного вугілля – з 30,6 до 37,0 млн. т або на 20,9%, а енергетичного – з 11,7 до 19,0 млн. т, або на 62,4%. Згідно з прогнозними розрахунками, за цей період питома вага коксівного вугілля у загальному обсязі видобутку вугілля зменшиться з 72,3 до 66,1%, а енергетичного вугілля зросте з 27,7 до 33,9% [26, 93].

Ученими Інституту економіки промисловості НАН України багато років проводиться значна робота з прогнозування розвитку вугільної промисловості. Наприклад, у монографії “Розвиток вугільної промисловості в контексті енергетичної стратегії України” розроблено прогноз розвитку вугільної промисловості України до 2030 р. за чотирма варіантами [23, 191–209]:

перший варіант базується на припущенні, що робота вугільної промисловості буде здійснюватися в умовах обмеженого обсягу державного фінансування і є варіантом згорання галузі: за 2001–2030 рр. обсяги видобутку вугілля в Україні зменшаться з 80,9 до 30,0 млн. т, або на 62,9%, а виробничі потужності – з 109,6 до 43,0 млн. т, або на 60,8%. Середньорічний обсяг фінансування на 2002–2030 рр. складатиме 1900 млн. грн.;

другий варіант розроблено на основі підходів, які використано при формуванні програми “Українське вугілля”. За цим варіантом стратегія розвитку вугільної промисловості України передбачає впровадження нових

виробничих потужностей, реконструкцію шахт і закриття збиткових шахт. За 2001–2030 рр. обсяги видобутку вугілля в Україні зменшаться з 80,9 до 70,0 млн. т, або на 13,5%, а виробничі потужності – з 109,6 до 89,7 млн. т, або на 18,2%. Середньорічний обсяг фінансування вугільної промисловості на 2002–2030 рр. складатиме 5440 млн. грн.;

третій варіант передбачає будівництво нових вугільних шахт з метою значного підвищення обсягів видобутку вугілля. У 2030 р. порівняно з 2001 р. обсяги видобутку вугілля зростуть з 80,9 до 105,0 млн. т, або на 29,8%, а виробничі потужності – з 109,6 до 117,7 млн. т, або на 7,4%. Середньорічний обсяг фінансування галузі у 2002–2030 рр. складатиме 5760 млн. грн.;

четвертий варіант базується на постійному збільшенні обсягів фінансування з метою підвищення обсягів видобутку вугілля. За 2001–2030 рр. обсяги видобутку вугілля в Україні зростуть з 80,9 до 110,0 млн. т, або на 35,9%, а виробничі потужності – з 109,6 до 120,3 млн. т, або на 9,8%. Середньорічний обсяг фінансування вугільної промисловості складатиме 6143 млн. грн.

У монографії “Концептуальні засади науково-технічного розвитку регіону” вченими Інституту економіки промисловості НАН України здійснено прогноз розвитку вугільної промисловості регіону до 2020 р. Він базується на концепції, яку використано при формуванні Програми науково-технічного розвитку Донецької області

на період до 2020 року. За прогнозними даними, у 2020 р. порівняно з 2001 р. загальний обсяг видобутку вугілля зменшиться з 42,3 до 22,5 млн. т, або на 46,8%. Обсяги видобутку коксівного вугілля – з 30,6 до 14,8 млн. т, або на 51,6%, а енергетичного – з 11,7 до 7,7 млн. т, або на 34,2%. Прогнозується тенденція зниження питомої ваги коксівного вугілля у загальному обсязі видобутку вугілля – з 72,3 до 65,8% і, відповідно, зростання видобутку енергетичного вугілля – з 27,7 до 34,2% [24, 28].

Аналіз свідчить, що розроблені прогнози базуються, як правило, на концепції постійного збільшення обсягів капітальних вкладень для досягнення зростання обсягів видобутку вугілля. Таким чином, стратегія розвитку вугільної промисловості ґрунтується на реалізації екстенсивних факторів зростання. Так, за програмою “Українське вугілля” заплановано державне фінансування заходів на 2002–2005 рр. в обсязі 19088,9 млн. грн., на 2006–2010 рр. – 15000 млн. грн. Усього за 2001–2010 рр. на розвиток вугільної промисловості заплановано виділити 36,22 млрд. грн. [7, 47, 50]. При цьому, якщо у 2001–2003 рр. було заплановано постійне збільшення бюджетного фінансування вугільної промисловості, то починаючи з 2004 р. обсяги капітальних вкладень на 1 т видобутку вугілля згідно з прогнозами, зменшуються (табл. 8).

Таблиця 8. Прогноз обсягів фінансування вугільної промисловості за рахунок державного бюджету за програмою “Українське вугілля–2010”, млн. грн.

Показники	Роки					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006–2010
Видобуток вугілля, млн. т	80,9	85,5	89,8	96,0	100,0	110,3

вання, млн. грн.	2131,0	6630,0	6000,0	5300,0	5520,0	6375,0	6375,0	6100,0
Обсяг вкладень на 1 т вугілля, грн./т	26,3	80,5	71,4	62,4	64,3	61,9	56,9	55,5

Таблиця 10. Прогноз обсягів фінансування вугільної промисловості України до 2015 р. (на основі авторегресійної моделі)

Показники	Роки							
	2001	2004	2005	2007	2009	2010	2013	2015
Видобуток вугілля, млн. т	83,9	78,1	75,7	70,9	66,2	63,9	57,4	53,4
Обсяги фінансування, млн. грн.	1591,0	2347,0	2100,6	1682,6	1347,8	1206,3	864,8	692,7
Обсяг вкладень на 1 т вугілля, грн./т	19,0	30,1	27,7	23,7	20,4	18,9	15,1	13,0

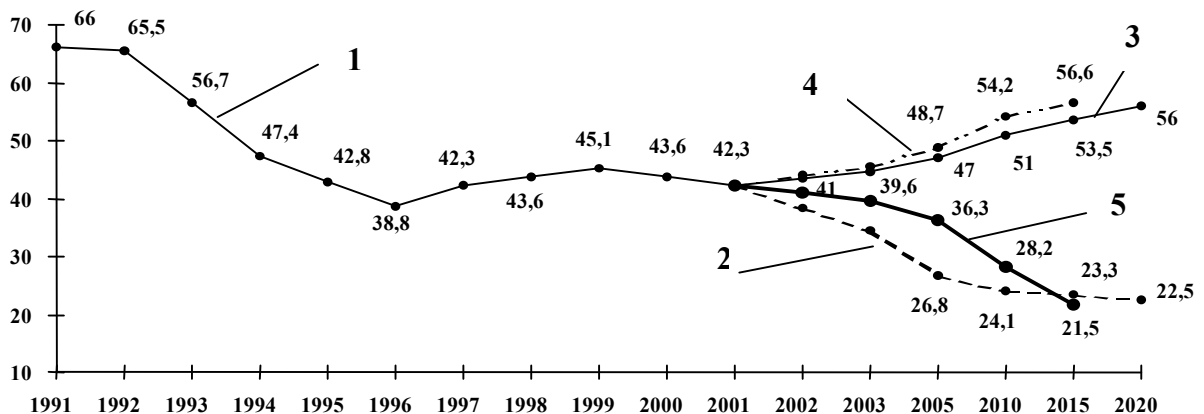
Крім прогнозу обсягів видобутку вугілля та фінансування розвитку вугільної промисловості України до 2015 р. авторами статті розроблено прогноз розвитку вугільної промисловості Донецької області.

На основі використання авторегресійної моделі [27,28,29] авторами розраховано, що у 2015 р. порівняно з 2003 р. виробничі потужності в області зменшаться з 46,8 до 24,8 млн. т, або на 47,0%, а загальний обсяг видобутку вугілля – з 39,6 до 21,5 млн. т, або на 45,7% (рис. 3).

За 2003–2015 рр. обсяги видобутку коксівного вугілля зменшаться з 27,9 до 17,7 млн. т, або на 36,6%, а енергетичного – з 11,7 до 3,8 млн. т, або на 67,5%. Питома вага обсягів видобутку коксівного вугілля у загальному обсязі

видобутку за цей період зросте з 70,5 до 82,3%, а питома вага обсягів енергетичного вугілля зменшиться з 29,5 до 17,7%.

Розрахунки свідчать, що, якщо не будуть задіяні інноваційні фактори економічного зростання, спостерігатиметься тенденція перевищення собівартості над оптовою ціною вугільної продукції. У 2015 р. собівартість перевищуватиме оптову ціну у 1,82 раза. В результаті прогнозується збитковість вугільної промисловості в Донецькій області, оскільки оптова ціна 1 т вугільної продукції буде на 45% менш собівартості. За 2003–2015 рр. собівартість вугільної продукції зросте в 2,88 раза, а оптова ціна – в 2 рази.

1 – фактичні значення видобутку вугілля в Донецькій області за 1991–2003 рр.

2 – прогнозні значення видобутку вугілля за 2005–2020 рр., які одержано Інститутом економіки промисловості НАН України [24, 28].

3 – прогнозні значення видобутку вугілля за Програмою науково–технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року [26, 93].

4 – прогнозні значення видобутку вугілля за 2005–2015 рр., які одержано Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України [10, 57].

5 – прогнозні значення видобутку вугілля за 2005–2015 рр., які одержано авторами.

Рис. 3. Фактичні та прогнозні значення обсягів ² добутку вугілля в Донецькій області

Згідно з прогнозними даними, які одержано авторами на основі авторегресійної моделі, за 2003–2015 рр. можливо зростання обсягів капітальних вкладень у розвиток вугільної промисловості регіону з 938,8 до 1481,2 млн. грн., або в 1,58 раза, а обсягів бюджетних коштів – з 539,6 до 1252,3 млн. грн., або в 2,32 раза. За цей період обсяги власних коштів вугільних підприємств зменшаться з 399,2 до 228,9 млн. грн., або в 1,74 раза. У 2015 р. порівняно з 2003 р. можливо зростання продуктивності праці одного робітника з видобутку вугілля з 25,5 до 45,2 т/міс., або в 1,77 раза.

Про резерви досягнення економічного зростання у вуглевидобувній галузі свідчать позитивні тенденції економічного

зростання, які спостерігаються в результаті впровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності в Донецькій області у 1999–2004 рр. [30,31,32,33, 34], у рамках якого вугільну промисловість визначено як найважливіший вид економічної діяльності. Тільки у 2003 р. на підприємствах вугільної промисловості, розташованих на територіях пріоритетного розвитку Донецької області, було реалізовано 21 інвестиційний проект загальною вартістю 212,7 млн. дол. США, у тому числі сума іноземних інвестицій склала 9,9 млн. дол., або 4,7% загальної вартості інвестиційних проектів. Обсяг інвестицій досяг 106,7 млн. дол. США. Коефіцієнт їх освоєння – 50,2% (табл. 11).

Таблиця 11. Ефективність реалізації інвестиційних проектів на підприємствах вугільної промисловості, розташованих на територіях пріоритетного розвитку Донецької області у 2003 р.

Показники	Донецька область	Вугільна промисловість	Питома вага вугільної промисловості в господарському комплексі області, %
Кількість проектів	151	21	13,9
Вартість проектів, млн. дол. США	1250,4	212,7	17,0
Фактично надійшло інвестицій, млн. дол. США	806,3	106,8	13,2
Освоєно інвестицій, млн. дол. США	751,5	106,7	14,2
Отримано пільг, млн. грн.	2911,3	126,1	4,3
Сума платежів до бюджету, млн. грн.	3133,7	596,9	19,0

Обсяг виробленої продукції, млн. грн.	18200,9	2407,9	13,2
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	17874,9	2394,8	13,4
Створено нових робочих місць	17659	2191	12,4
Збережено робочих місць	31173	3885	12,5

Питома вага кількості проектів, які реалізовано у вугільній промисловості, становить 13,9% загальної кількості інвестиційних проектів, упроваджених у Донецькій області, а питома вага вартості проектів у вугільній промисловості – 17% загальної вартості проектів у регіоні. За 2003 р. вироблено вугільної продукції на суму 2407,9 млн. грн., або 13,2% загального обсягу виробництва продукції в Донецькій області, а реалізовано на суму 2388,8 млн. грн., або 13,4% загального обсягу реалізованої продукції в регіоні. За цей же час збережено 3885 робочих місць і створено 2191 нове робоче місце.

Сума пільг, отриманих вуглевидобувними підприємствами, у 2003 р. склала 126,1 млн. грн., або 4,3% загального обсягу пільг, які надано

підприємствам Донецької області у рамках спеціального режиму інвестиційної діяльності, а платежі до бюджету – 596,9 млн. грн., або 19,0% загального обсягу платежів до обласного бюджету. Економічний ефект від реалізації інвестиційних проектів на вугільних підприємствах, розташованих на територіях пріоритетного розвитку Донецької області, склав 470,8 млн. грн., що у 5,4 раза більше, ніж у 2000 р. (табл. 12). Застосування спеціального режиму інвестиційної діяльності дозволяє прискорити оборотність товарів і грошових ресурсів, знизити ціни на товари, вибирати вигідних ділових партнерів і тим самим укріплювати позиції на ринку [35, 7–9].

Таблиця 12. Комплексний ефект від реалізації інвестиційних проектів на підприємствах вугільної промисловості, розташованих на територіях пріоритетного розвитку Донецької області

Показники	Роки				
	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість інвестиційних проектів	7	8	12	17	21
Вартість проектів, млн. дол. США	59,9	70,4	158,8	190,7	212,7
Сума наданих пільг, млн. грн.	0,7	44,4	41,8	28,3	126,1
Створення нових робочих місць, од.	440	536	410	27	2191
Обсяг фактично залучених інвестицій, млн. дол. США	19,4	25,9	20,8	23,4	106,8
Обсяг виробленої продукції, млн. грн.	58,2	477,7	662,5	635,6	2407,9
Платежі до бюджету, млн. грн.	4,2	131,7	136,7	172,4	596,9
Економічний ефект, млн. грн.	3,5	87,3	94,9	144,1	470,8

Таким чином, спеціальний режим інвестиційної діяльності в спеціальних економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку сприяє накопиченню коштів для розвитку інноваційної діяльності, а також створює умови для залучення інвестицій за рахунок

отримання надприбутку у результаті використання податкових пільг.

Результати проведеного наукового дослідження свідчать про необхідність уточнення стратегії розвитку вуглевидобувного комплексу в Донецькій області на основі врахування

інноваційних пріоритетів. При розробці прогнозів розвитку вугільної промисловості слід ураховувати такі інноваційні фактори, як реконструкція та модернізація основних виробничих фондів вугільних підприємств; введення нових лав і технічне переозброєння; введення нових виробничих потужностей; розробка сучасної прохідницької та вуглевидобувної техніки; впровадження технологій енергозбереження, сучасних систем автоматизації виробничих процесів; реструктуризація та технічне переоснащення діючих підприємств вугільної промисловості.

Для підвищення ефективності функціонування вуглевидобувних підприємств необхідно розробляти організаційно-економічні механізми розвитку інноваційної діяльності. На республіканському засіданні з питань розвитку вугільної промисловості (м. Донецьк, грудень 2004 р.) було поставлено завдання щодо розробки програм освоєння нових потужностей і продуктивних очисних забоїв, для реалізації яких буде надаватися державна підтримка.

Література

1. Програма економічного і соціального розвитку Донецької області на 2004 рік. – Донецьк: Донецька облдержадміністрація, 2004. – 383 с.
2. Промисловість Донецької області в 2003 році: Стат. зб. № 8/198. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2004. – 89 с.
3. Статистичний щорічник Донецької області за 2003 рік. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2004. – 376 с.
4. Логвиненко В.И. Проблемы развития производства угольной продукции в условиях государственного управления // Старопромислові регіони Західної і Східної Європи в умовах інтеграції: Зб. наук. пр. – Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2003. – С.14–20.
5. Ряшина А. Выстоит Донбасс на своем Куликовом поле // Жизнь. – 2004. – № 190. – 24 дек. – С. 2.
6. Близнюк А. Донецька область: рубежі розвитку // Економіст. – 2003. – № 9. – С.15–19.
7. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми “Українське вугілля” від 19.09.2001 р. № 1205 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 38. – Ст. 1731. – С. 27–82.
8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів з організаційного забезпечення виконання Програми “Українське вугілля” на 2003 рік” від 06.08.2003 р. № 1217 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 32. – Ст. 1705. – С. 102–107.
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року” від 28.07.2004 р. № 967 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 31. – Ст. 2064. – С. 23–37.
10. Стратегічні напрями та перспективи розвитку продуктивних сил України. – К: РВПС України НАН України, 2004. – 130 с.
11. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” від 23.03.2000 р. № 1602–III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 657. – С. 21–30.
12. Програма Кабінету Міністрів України “Відкритість, дієвість, результативність” // Економіст. – 2003. – №4. – С. 35–47.

13. Постанова Верховної Ради України “Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України та її виконання” від 16.03.2004 р. № 1602–IV // Урядовий кур’єр. – 2004. – № 60. – 31 бер. – С. 5–20.
14. Постанова Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо поліпшення роботи підприємств вугільної галузі” від 06.07.2002 р. № 938 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 28. – Ст. 1317. – С. 34–35.
15. Указ Президента України “Про заходи щодо підвищення ефективності управління вугільною галуззю та її розвитку” від 06.07.2004 р. № 752/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Ст. 1767. – С. 191–192.
16. Указ Президента України “Про Концепцію державної регіональної політики” від 25.05.2001 р. № 341 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 983. – С. 20–28.
17. Постанова Кабінету Міністрів України “Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки” від 28.07.2003 р. № 1174 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 31. – Ст. 1628. – С. 78–108.
18. Закон України “Про державні цільові програми” від 18.03.2004 р. № 1621–IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 14. – Ст. 956. – С. 13–21.
19. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку на 2004–2006 роки” від 25.08.2004 р. № 1086 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 34. – Ст. 2254. – С. 37–39.
20. Інноваційна діяльність промислових підприємств Донецької області у 2003 р. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2004. – 11 с.
21. Інноваційна активність промислових підприємств Донецької області за 9 місяців 2004 р. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2004. – 11 с.
22. Наукова та інноваційна діяльність у Донецькій області: Стат. зб. № 6/231. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області, 2004. – 183 с.
23. Развитие угольной промышленности в контексте энергетической стратегии Украины: Монография / А.И. Амоша, Ю.П. Яценко, А.И. Чиликин и др. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2002. – 238 с.
24. Концептуальні засади науково-технічного розвитку регіону. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2002. – 172 с.
25. Перспективи науково-технічного розвитку регіону: Матеріали до Програми науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2002. – 306 с.
26. Програма науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. – Донецьк: Донецька облдержадміністрація, Донецька облрада, Національна академія наук України, 2002. – 214 с.
27. Гріньов В.Г., Коніщева Н.Й., Філімонов П.Є., Трушкіна Н.В. Прогнозування показників діяльності підприємства вугільної промисловості // Економіка промисловості. – 2003. – № 3. – С. 85–99.
28. Коніщева Н.И., Боул В.Б., Трушкіна Н.В. Прогнозирование показателей региональной инновационной деятельности на основе авторегрессионной модели //

- Матеріали VI Міжнар. наук.–практ. конф. «Наука і освіта 2003». – Т. 26 «Економіка» (20–24 січня 2003 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 17–20.
29. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Інноваційна діяльність підприємств вугільної промисловості Донецької області // Тез. докл. Междунар. науч.–практ. конф. “Современные технологии и оборудование для добычи угля подземным способом” (7 сентября 2004 г., Донецк). – Донецк: ДонУГИ, 2004. – С. 32–35.
30. Близнюк А.М., Коніщева Н.И., Боул В.Б. Повышение эффективности регионального управления инновационным развитием Донецкой области // Управління та регулювання діяльності підприємств, установ та організацій: Зб. наук. пр. – Сер. Державне управління.– Т. III. – Вип. 10. – Донецьк: Донецька держ. акад. управління, 2002. – С. 3–11.
31. Коніщева Н.Й., Близнюк А.М., Боул В.Б. Особливості інвестиційної діяльності в Донецькій області // Вісник Академії економічних наук України. Науковий щорічник. – 2003. – № 1. – С. 39–49.
32. Близнюк А.М., Коніщева Н.Й., Боул В.Б. Регіональне управління інвестиційним розвитком Донецької області // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського союзу та його адаптація до умов України: Зб. наук. пр. – Вип. 5 (XLIII). – Ч. I. – Львів: Ін-т регіон. досліджень НАН України, 2003.– С. 10–22.
33. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємств вугільної промисловості Донецької області // Матеріали наук.–практ. конф. «Стратегія розвитку вітчизняних підприємств» (23–24 жовтня 2003 р., м. Тернопіль). – Тернопіль: Тернопільська акад. народного госп-ва; Донецьк: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2003. – С. 75–80.
34. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Активізація інноваційної діяльності підприємств Донецької області // Тез. докл. всеукр. науч.–практ. конф. “Проблеми розвитку підприємств и новых экономических структур в современных условиях” (20–21 мая 2004 г., Донецк). – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. – С. 13–15.
35. Близнюк А., Коніщева Н. Можливості розвитку інноваційної діяльності у Донецькій області // Схід. – 2002. – № 1. – С. 5–10.